

648.

3. Марч Дж. Г. Организационная эффективность и адаптивность // Реферативный журнал. – 1997. – № 1. – С. 168 – 172.
4. Гурков И. Б. Адаптация промышленной фирмы: теория и практика / Гос. ун-т Высш. школа экономики. – М.: ВШЭ, 1997. – 234 с.
5. Стратегия управления по Клаузевицу / Под ред. и с комментариями Т. Фон Кинзи и др. – М.: Альпина паблишер, 2002.
6. Тропинова Е. А. Институционализация конкурентно-предпринимательских отношений субъектов региональной экономики // Сборник трудов экономической секции. Вып. 103-2. – Донецк: ДонНТУ, 2006. – С. 197.
7. Виханский О. С. Стратегическое управление: Учебник. – М: Гардика, 1998. – 528 с.
8. Кондратьев И. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды. – М., 2002. – С. 579.

Надійшла 18.09.2009

УДК 369.01

Ю. Н. ДЕРЕЧИНСЬКИЙ, В. А. ТЕСЛЮК

Донецький національний технічний університет

ПІДВИЩЕННЯ ТРУДОВИХ ДОХОДІВ ПРАЦЮЮЧИХ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Проведено аналіз сучасного стану формування трудових доходів населення України, виявлені негативні соціально-економічні явища, які виникли протягом останніх років, запропоновано механізми підвищення трудових доходів працюючих як провідного чинника соціальної стабільності населення країни в сучасних умовах.

The analysis of the current state of the formation of labor income of Ukraine, identifying socio-economic phenomena that have in recent years, proposed mechanisms for labor income workers as a leading factor in social stability of the population under modern conditions.

Ключові слова: доходи, трудові доходи, чинники, соціальна стабільність.

Постановка проблеми. Якісне оновлення суспільних відносин, які супроводжують усі етапи ринкових перетворень в Україні, зумовили глибинні і масштабні зміни в економічній системі в цілому та її структурних елементів зокрема. При цьому потенційні переваги ринкової економіки щодо можливостей підвищення рівня життя населення повною мірою можуть бути реалізовані лише у разі глибокого осмислення особливостей розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки.

В умовах глибокої і системної економічної кризи проблеми стабілізації і зростання рівня життя населення, створення умов для повноцінного відтворення і ефективного функціонування трудового потенціалу стають провідними. Це пов'язано з тим, що від економічної стагнації найбільше потерпає трудовий фактор виробництва, а втрати досягнутих параметрів рівня життя населення можуть бути настільки значними, що процес відтворення людського потенціалу може стати від'ємним, тобто призвести до його глибинної деградації. Зазначене є вкрай соціально небезпечним явищем, яке не тільки масштабно руйнує продуктивні сили суспільства, а й небезпечно дестабілізує соціально-політичну ситуацію в країні.

Певні позитивні зрушення, що відбулися в Україні в останні роки стосовно доходів економічно активного населення, дають підстави лише для обмеженого оптимізму, констатації позитивної тенденції щодо підвищення соціальної свідомості держави та бізнесу. Утім, ситуація, що має місце в сфері трудових доходів працюючих (їх рівень, структура, диференціація), – це, без перебільшення, загроза економічній і соціальній безпеці країни.

Очевидним є те, що саме у сфері формування і використання доходів від трудової діяльності Україна значною мірою відстає від європейських соціальних стандартів, а за цілою низкою напрямів триває зростання негативних тенденцій, які призводять до відповідних наслідків. І в теоретичному, і в практичному плані бракує глибоких комплексних оцінок процесу формування трудових доходів. Слід врахувати, що сучасне кризове падіння настільки глибоке, а деформації у сфері трудових доходів (особливо це стосується заробітної плати) настільки істотні, що виникає нагальна потреба у зміні як бази порівняння, так і критеріїв оцінок, а головне – підходів щодо забезпечення радикального підвищення доходів від трудової діяльності.

Таким чином, за таких умов перед Україною постає гостра проблема підтримки усіх прошарків населення з метою забезпечення їх гідного рівня життя. В цьому колі питань соціальний захист виступає як невід'ємна складова збалансованого сталого розвитку будь-якої сучасної економічної моделі.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз публікацій свідчить про те, що на сьогоднішній день у роботах наукових дослідників існують різні погляди на проблему розв'язання загострень, що виникають у сфері формування трудових доходів населення України. Різні аспекти цієї проблеми знайшли відображення в наукових роботах А.М. Колота, І.Ф. Гнибіденко, О.Ф.Новікової, О.Л. Савенко, Л.В. Саловської, І.І Проніної,

І.Ф. Гнибіденко, Полякова С.В. та інших.

Так, в роботах А.М. Колота, І.Ф. Гнибіденко, О.Ф. Новікової проаналізовано основні аспекти регулювання соціально-трудова відносин у сучасних умовах розвитку України [1]. Розробці механізмів державного регулювання доходів населення в ринкових умовах присвячені дослідження О.Л. Савенко [2], а шляхи вирішення проблем регулювання їх рівня запропоновано Л.В. Саловською [3]. І.І. Проніною виявлено методичні проблеми аналізу диференціації доходів населення [4], а в роботах Полякової С. В. розглянуто принципи формування доходів населення в період становлення ринкових відносин [5].

Огляд наукових досліджень свідчить про те, що проблема підвищення трудових доходів зайнятого населення в контексті провідного чинника соціальної стабільності країни лишається відкритою. Це стосується як теоретичного, так і методичного рівнів. Сьогоднішні реалії диктують необхідність розстановки чітких стратегічних пріоритетів щодо подальшого розвитку соціальної політики України, а також розробки шляхів її збалансованого функціонування в несприятливих економічних умовах.

Постановка завдання. Ціль дослідження полягає в аналізі принципів формування трудових доходів населення України, виявленні негативних соціально-економічних явищ, які виникли протягом останніх років, та пошуку принципово важливих механізмів підвищення трудових доходів працюючих як провідного чинника соціальної стабільності.

Виклад основного матеріалу. У процесах формування та функціонування механізму мотивації ефективної трудової діяльності важлива роль належить трудовим доходам населення – принципам і критеріям його встановлення, порядку затвердження і застосування на практиці.

Аналізуючи сучасний стан соціально-економічного розвитку країни, її економічної та соціальної безпеки доходимо висновку, що ключовою проблемою була і залишається проблема досягнення суспільно прийнятного рівня, структури та диференціації трудових доходів працюючих. Як показує світовий і вітчизняний досвід, ці питання є досить складними, суперечливими і тому вимагають постійної уваги як науковців, що займаються проблемами праці, так і всіх учасників соціального партнерства.

Сьогоднішні соціально-економічні тенденції свідчать про те, що в Україні спостерігається дисбаланс у структурі та диференціації трудових доходів, а їх рівень не відповідає загальноєвропейським стандартам. Залишаються низькими і такими, що не відповідають загальноєвропейській практиці показники, які характеризують частку заробітної плати у ВВП, собівартості продукції та у складі операційних витрат. При цьому зазначимо, що частка заробітної плати у ВВП – один з важливих соціально-економічних показників. Правомірно стверджувати, що цей показник віддзеркалює рівень «соціалізації» розподільних відносин і в цілому рівень «соціалізації» всієї системи соціально-трудова відносин.

Висока частка заробітної плати у ВВП – це, як правило, високий абсолютний рівень трудових доходів та їх висока купівельна спроможність, а також, серед іншого, свідчення наявності потужного середнього класу. Такий стан характерний для країн, що обрали соціально-орієнтовану ринкову економіку. В Україні цей показник в останні роки мав тенденцію до підвищення, втім не досяг рівня 1990 р., після якого розпочалися так звані радикальні економічні реформи (табл. 1).

Незадовільними були і залишаються міжгалузеві співвідношення заробітної плати. Це дає підстави стверджувати, що рівень заробітної плати в Україні значною мірою визначається належністю до певної сфери економічної діяльності, а не формується, як це має бути, під впливом факторів формування зарплати, якими є кількість, якість та результати праці. Не вдається зламати негативні тенденції зростання міжрегіональних розбіжностей у рівнях заробітної плати. Це, безумовно, дуже ускладнює забезпечення національних стандартів рівня життя населення окремих регіонів, гальмує процеси подолання бідності. Варто підкреслити, що значна поляризація як у рівнях заробітної плати, так і в доходах у цілому, на практиці не стала додатковим стимулом чи джерелом економічного зростання. Залишається недосконалою структура сукупних доходів домогосподарств, в яких на частку заробітної плати припадає менш ніж 50 %. Зберігається заборгованість з виплати заробітної плати, яка станом на 1 серпня 2009 року становила 1,6 млрд грн [7].

Таблиця 1

Динаміка складових доходу та витрат населення України у 2002 – 2008 рр. [7]

Показник	Рік						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Доходи населення, млн грн	185073	215672	274241	381404	472061	623289	856633
у тому числі: - заробітна плата	78950	94608	117227	160621	205120	278968	311053
Внески на соціальне страхування, млн грн	2080	2584	3647	5064	7134	8326	11862
Частка заробітної плати у ВВП, %	34,9	35,4	33,9	36,4	37,7	38,7	32,7
Частка заробітної плати у доході, %	42,7	43,9	42,7	42,1	43,5	44,8	36,3
Частка внесків на соціальне страхування в доході, %	1,12	1,19	1,33	1,33	1,51	1,34	1,38

Протягом 2002 – 2008 рр. спостерігається збільшення доходів населення, у тому числі заробітної плати, що обумовлює зростання витрат на соціальне страхування. Оскільки дохід населення є провідним

чинником соціальної стабільності країни, то з збільшенням доходу закономірно мають зростати витрати на соціальні заходи, що підтверджують дані табл. 1.

Всупереч позитивній динаміці доходів від трудової діяльності населення України та заробітної плати в 2002 – 2008 рр., зміна частки заробітної плати та внесків на соціальне страхування в структурі доходів населення не завжди мала позитивну зміну протягом зазначеного періоду (рис. 1), що вказує на існування суттєвих проблем в соціальній сфері [6].

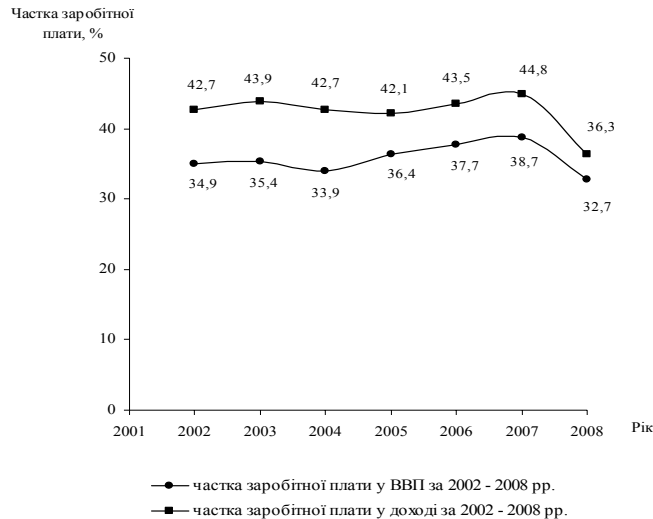

Рис. 1. Зміна частки заробітної плати у ВВП та доходу за 2002 – 2008 рр. [7]

У цьому ж контексті хотілося б зазначити, що низький рівень трудових доходів і основної їх форми – заробітної плати зумовлює наявність цілого ряду класичних негативних наслідків, які підтверджують, що реальна ситуація у цій сфері є загрозою економічній і соціальній безпеці країни.

Перш за все це стосується гострої демографічної кризи в Україні. За середнім варіантом прогнозу чисельність населення України на початок 2051 знизиться до 36,0 млн осіб. Загальне зниження порівняно з початком 2007 року становитиме 22,4 % [8]. За таких перспектив надзвичайно гостро постає завдання підвищення якості трудового потенціалу, який має помножувати компенсацію втрати кількісних параметрів населення в цілому, і економічно активного, зокрема. Вирішення цього питання можливе за умови глобальних, багатовекторних та великомасштабних змін у рівнях, структурі та диференціації трудових доходів. Без цих змін прориву в якості життя, якості населення, збереженні трудового потенціалу досягти неможливо. У свою чергу, без вирішення цього завдання на порядок загострюється проблема економічної та соціальної безпеки країни.

Сучасні тенденції свідчать про те, що формування та реалізацію політики трудових доходів слід розглядати у контексті загальної соціально-економічної політики і, зокрема, у контексті моделей конкурентоспроможності країни та її суб'єктів господарювання. Серед великої кількості цих моделей можна відокремити дві – модель конкурентоспроможності, що базується на низькій вартості робочої сили і модель конкурентоспроможності, ключовим аспектом якої є висока ціна робочої сили, яка, до речі, є прийнятною для України.

Визначаючи основні напрями вирішення цієї проблеми, слід враховувати, що досягнення прориву у рівнях доходів та якості життя без кардинальних змін у напрямі інноваційного розвитку, реального формування та функціонування економіки знань неможливо. Ключовою ознакою економіки знань є конкурентоспроможність, що продукує конкурентні переваги та забезпечує динамічний соціально-економічний розвиток. В умовах глобалізації лише економіка знань здатна створити умови для забезпечення беззаперечних конкурентних переваг, сталого соціально-економічного розвитку, складовою якого є нова якість життя. При економіці традиційного типу прориву в соціальному розвитку досягти неможливо.

Однак, в Україні однією з основних перешкод подальшого соціально-економічного розвитку залишається саме дефіцит сучасних, конкурентоспроможних, продуктивних робочих місць, на яких виконання трудових функцій може і має гідно оплачуватися. Серед інших негативних факторів слід також зазначити несприятливий інвестиційний клімат та відсутність збалансованої структурної політики; низький попит на кваліфіковану робочу силу; декваліфікація тих, хто перебуває в стані маргінальної зайнятості; зростання бідності серед працюючих та серед інших категорій населення, продукують відтворення та погіршення параметрів ринку праці з критичною масою неконкурентоспроможних, малопродуктивних робочих місць, розрахованих на низьку кваліфікацію. Це свідчить про те, що лише за умови суттєвого збільшення кількості та частки робочих місць з високою наукомісткістю, прориву в створенні конкурентоспроможних робочих місць в Україні може бути досягнута повна, продуктивна, ефективна та

високооплачувана зайнятість.

Не можна не акцентувати уваги й на такому напрямі розв'язання проблематики доходів як розвиток конкуренції, демонополізація економіки, насиченість ринків. Слід визнати, що чимало сегментів ринку товарів і послуг досить монополізовані, з непомірно високими, штучно завищеними цінами. Яскравим прикладом ринку та його негативного впливу на рівень реальних доходів населення є ринок житла в Україні. Те саме стосується і житлово-комунального господарства.

У розглянутому контексті надзвичайно важливим є розвиток малого підприємництва, що забезпечує самозайнятість, доходи й одночасно працює на підвищення конкуренції та зниження цін. Але сьогоденна реальність є такою, що малий бізнес все ще некомфортно почуває себе на українському ринку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. До перспективних, великомасштабних та дієвих шляхів розв'язання проблеми доходів, на наш погляд, правомірно віднести залучення нетрадиційних джерел зростання доходів від трудової діяльності. З метою реалізації цього кроку необхідно повною мірою задіяти потенціал тих джерел, що пов'язані з реструктуризацією собівартості й цін та підвищенням в їх структурі частки заробітної плати на основі зменшення податкового навантаження на фонди оплати праці з одночасним зростанням абсолютних розмірів останніх; перегляду ставок і відрахувань з доходів підприємств; прийняття додаткових нормативно-правових актів, які б унеможливили марнотратство на виробництві. Вкрай необхідно вдосконалити антимонопольне законодавство з метою більш жорсткого регулювання з боку держави; гармонізувати бухгалтерський та податковий облік; посилити контроль за формуванням валових витрат, без чого важко розраховувати на зростання прибутковості.

Принципово важливою складовою організаційно-економічного механізму зростання трудових доходів має стати впровадження нового підходу до оподаткування прибутку підприємства, орієнтованого на ресурсозбереження. Запропоноване дуже важливе, враховуючи значну частину проміжних потреб у валовому випуску в економіці в цілому та збереження високої витратності на виробництві. Для залучення ресурсозберігаючого потенціалу оподаткування прибутку пропонуємо встановлювати диференційовані ставки залежно від того, за рахунок чого цей прибуток отримано – зменшення використання ресурсів, нарощення обсягів виробництва, підвищення цін тощо. Це, в свою чергу, буде сприяти пошуку більш повного використання резервів виробництва, зокрема, пов'язаних із підвищенням організаційно-технічного рівня виробництва, оптимізації структури ціни, зменшенню непродуктивних матеріальних та трудових витрат.

Успіхи або невдачі в реалізації завдання суттєвого підвищення доходів робітників значною мірою буде залежати від того, наскільки узгодженими, цілеспрямованими, гармонізованими будуть усі складові механізму господарювання (податкова, цінова, інвестиційна, фінансова та інші складові економічної політики).

У цілому вирішення означених вище завдань слід розглядати як реальні заходи щодо стабілізації соціально-економічного розвитку й забезпечення економічної та соціальної безпеки країни.

Література

1. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Монографія / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новикова та ін.; За ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с;
2. Савенко О. Л. Державні соціальні стандарти як база забезпечення гарантій соціального захисту населення // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – Вип. 15 / Наук. ред. І. К. Бондар. – К., 2001. – С. 3 – 7.
3. Саловська Л. Розподіл доходів у суспільстві і заходи щодо його регулювання // Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2000. – Вип. 8. – С. 89 – 95.
4. Проніна І. Методичні проблеми аналізу диференціації доходів населення // Вісник технологічного університету Поділля. – Хмельницький: Технологічний університет Поділля. – 2001. – Ч. I. – С. 129 – 132.
5. Полякова С. В. Формування доходів населення в період становлення ринкових відносин: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2003.
6. Руднева О. Ю., Теслюк В. А. Тенденції розвитку соціального страхування України в умовах фінансово-економічної кризи // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 252: В 6 т. – Т. I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 87 – 96.
7. Державний комітет статистики України. – [Електронний документ]. – Доступно на <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Концепція демографічного розвитку України на 2005 – 2015 рр. / Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 1. – С. 5.

Надійшла 14.10.2009